

KİTAB-I DİYARBEKRİYYE'DE BAYINDIRLI BAŞBUĞU KARA YÜLÜK OSMAN BEY

Ahmet TOKSOY*

Öz: Oğuzların önemli boylarından birisi de Bayındırlıdır. Akkoyunlu Devleti'ni kuran aile, bu boya mensuptur. Akkoyunlu Devleti, İlhanlıların yıkılmasından sonra Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da oluşan siyasi boşluğu dolduran önemli bir devlettir. Bu devlet, Kara Yülük Osman Bey zamanında Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki Türkmen boylarını kurduğu federasyon etrafında toplayarak önemli bir konuma yükseldi. Osman Bey, Timur'un Anadolu'ya yaptığı seferlerde müttefik olarak Anadolu'nun kaderinde söz sahibi oldu. Osman Bey, kendisi gibi Oğuzlara dayanan Karakoyunlu ve Kadı Burhaneddin Devletleriyle siyasi mücadelelerde bulundu.

Anahtar Kelimeler: Bayındırlı, Oğuz, Timur, Osman Bey, Karakoyunlu.

BAYANDUR KARA YULUK OSMAN BEY IN THE KİTAB-I DİYARBEKRİYYE

Abstract: *Bayandur* is one of the important tribes of the Oghuz Turks. The family which founded the Akkoyunlu State descended from this tribe. The Akkoyunlu State played a significant role in filling the political gap that occurred in the East and Southeast Anatolia following the collapse of the Ilkhanids. During the reign of Kara Yuluk Osman Bey, this state rose to a high position by gathering the Turkoman clans in the East and Southeast Anatolia under the roof of his federation. During Timur's raids to Anatolia, Osman Bey allied with him and became one of the determinants for the fate of Anatolia. He had political conflicts with Karakoyunlu and Kadi Burhan-ud-din states that were also descendants of the Oghuzs.

Keywords: Bayandur, Oghuz, Timur, Osman Bey, Karakoyunlu.

Kıtab-ı Diyarbekriyye'de Bayındırlı Başbuğu Osman Bey

İlhanlı Devleti'nin yıkılışı (1336) ve Doğu Anadolu'da kurulan Çobanlı ve Sutaylı gibi küçük hanedanların ortadan kalkmasından sonra Doğu Anadolu'da yeni bir federasyon, kabileler birliği meydana geldi. Bu siyasi unsur Kara-Koyunlulardı. Kara-Koyunlular, aynı zamanda bölgede etkisini artıran Türkmen harekâtının da önderi olarak Doğu Anadolu'yu Timur istilasına karşı müdafaa görevini başarılı bir şekilde yerine getirdiler. Kara-Koyunlu Hükümdarı Kara Yusuf, bu mücadelenin önderi durumunda idi. Kara-Koyunlular gibi güney bölgelerinde kurulan diğer bir Türkmen menşeli siyasi unsur da Ak-Koyunlulardır. Oğuz boyları içinde önemli bir mevkiye sahip olan Bayındırlılar, Ak-Koyunlu birliğini sağladılar (Konukçu, 1993: 7-8). Makalemizde bahsedeceğimiz üzere Ak-Koyunlular, Kara Yülük Osman Bey zamanında Güney Doğu Anadolu ile Doğu Anadolu'nun önemli bir kısmına hâkim oldular.

1. Kara Yülük Osman Bey'in Kara-Koyunlularla Münasebeti

İlk dönemlerde Osman Bey ile Kara Yusuf arasındaki münasebetler dostça gelişti. Emir Pir Hasan,¹ Kara-Koyunlu Hükümdarı Kara Mehmed'i

* Yrd.Doç.Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler ABD Öğretim Üyesi.

¹ Kara Mehmed, Nisan 1389'da Pir/Kara Hasan adındaki bir Türkmen emiri ile yaptığı muharebede yenilerek hayatını kaybetmiştir. Kaynaklar Pir/Kara Hasan'ın Kara Mehmed'in

yenip öldürdükten sonra Kara-Koyunluların başına Kara Yusuf geçti. Kara Yusuf, Pir Hasan'a karşı Osman Bey'den yardım istedi. Bu istek üzerine Osman Bey, oğlu İbrahim'i Ak-Koyunlu askerlerinin başında yardıma gönderdi. İbrahim Bey, Pir Hasan'ın ordusuna hücum ederek onu mağlup etti. Ele geçirilen Pir Hasan, Emir Timur'a gönderildi (Tihranî, 1993: 34-35).²

Kara-Koyunluların başına geçen Kara Yusuf, daha sonra daha önce Pir Hasan'a karşı ittifak yaptığını gördüğümüz Ak-Koyunlulara karşı düşmanca bir tutum içine girerek onların düşmanı olan Erzincan Emiri Mutahharten³ ile mektuplaşmaya başladı. Böylece Ak-Koyunluların rakibi olarak ortaya çıkan Mutahharten, daha da ileri giderek onlara karşı muhalefetin temelini sağlamlaştırmak için Mısır ve Suriye emirlerine Türk (Kara-Koyunluların bir boyu) Sa'd oğullarına ve Kara-Koyunlu sultanına yardım için mektup yazdı. Sonuçta onların katılımı ile bir ordu hazırlayarak harekete geçti. Ak-Koyunluların başında bulunan Ahmed Bey, bu durum karşısında ordunun komutasını Osman Bey'e bıraktı. Yapılan savaşta Kara Yusuf esir alınırken Mutahharten kaçarak canını kurtardı. Ancak Kara Mehmed'in kız kardeşi olan Tatar Hatun Osman Bey'e hediye göndererek Kara Yusuf'un serbest bırakılmasını istedi ve Ak-Koyunlu beyi de onu serbest bıraktı (Tihranî, 1993: 35-37). Fakat bu savaştan sonra Osman Bey, ağabeyleri Ahmed Bey ile Pir Ali Bey tarafından Kiği'da hapsedildi (Tihranî, 1993: 38).

Osman Bey'in hapsedilmesinden sonra Kara Yusuf, Kara-Koyunlu ordusu ile birlikte Musul'daki Türklerden de topladığı askerlerle Ak-Koyunluların üzerine hareket etti. Mardin ve Dede Kargın⁴ arasında yapılan savaşta Ak-Koyunlular zayıf düştü. Bu kötü durumda hapisten çıkarılan Osman Bey, ordunun başında Kara-Koyunlularla savaşmak üzere hareket etti. Yapılan savaşta bir kısım Kara-Koyunlu askerlerinin mağlup olması üzerine iki taraf arasında barış sağlandı (Tihranî, 1993: 39).

Timur'un Anadolu seferi sırasında Ahmed-i Celayir ile Kara Yusuf Bursa'dan ayrılarak Irak-Arap'a geldiler. Kara Yusuf, kendisine bağlı Türkmenlerin başında Bağdat'ın kuzeyindeki Hit kasabasında karargâhını kurdu. Bu arada Bağdat'ta bulunan Ahmed-i Celayir, Hille hâkimi bulunan oğlu Tahir ile yapacağı savaşta müttefiki olan Türkmen başbuğundan yardım

kardeşinin oğlu olduğu üzerinde durmaktadırlar. Ki o aynı zamanda Sa'dlu oymağının da beyi idi. Bk. Faruk Sümer; Kara-Koyunlular, Ankara, 1984, s. 22, 53-54.

² Faruk Sümer, Ak-koyunlu kaynağının bu kaydını ihtilafli bir şekilde karşılamaktadır. Sümer, İbn Hacer'de Kara Mehmed'in öldürülmesinden sonra aralarına ihtilaf girdiğinden dolayı birbirleriyle savaşmaya başlayan Türkmenleri, Oğuzlardan Döğer boyunun beyi Salim'in barıştırdığını yazdıktan sonra 1391'de yapılan mücadeleler sonucunda Pir Hasan'ın hayatını kaybettiğini ve yerine Hüseyin Bey'in geçtiği kaydının bulunduğunu belirtmektedir. Bk. Sümer; Kara-Koyunlular, s. 54.

³ Emir Mutahharten 1379'dan sonra tarih sahnesinde görülmektedir. Erzincan tahtını Pir Hüseyin'in ölümünden sonra ele geçirmiştir. Bk. Yaşar Yücel; Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar II, Ankara, 1991, s. 252.

⁴ Mardin'in güneybatısındaki Kızıltepe yakınında yer alan bir sahra.

istedi. Bunun üzerine Kara Yusuf süratle hareket ederek Bağdat sultanının yanına geldi. Yapılan savaşta Tahir mağlup oldu ve kaşarken suda boğularak öldü. Zaferden sonra Ahmed-i Celayir Bağdat'a dönerken Türkmen başbuğu Hille'de kaldı. Bu olaydan sonra Bağdat sultanı sözünde durmadığından dolayı Kara Yusuf Bağdat zerine hareket ederek burayı ele geãirdi. Zira Sultan Ahmed, Memlûk Devleti'ne iltica ettiği zaman Kara Yusuf Bağdat tahtında oturuyordu (1403) (Sümer, 1984: 64-65).

Irak-ı Arap'ta vuku bulan bu faaliyetlerden haberdar olan Timur, Bingl Yaylağı'nda iken torunu Emirzade Ebu-Bekir Mirza'yı Kara Yusuf'un üzerine gönderdi. Ebu-Bekir Mirza, Bağdat'a ulaştıktan sonra Kara Yusuf ve Türkmenler, yapılan savaşta mağlup oldular. Savaştan sonra Kara Yusuf Suriye'ye kaãıp hayatını kurtardı ise de kardeşi Yar Ali, Timur'lulara esir düşerek öldürüldü (şamı, 1987: 345; Tihranı, 1993: 56). Kara-Koyunlu beyi ise Suriye'de Rahbe'ye sığınmak istemişse de bu mümkün olmayınca şam'a gelmiştir. şam Naibi şeyh el-Mahmudı, Kara Yusuf'a riayet etti ve vaziyeti Kahire'ye bildirerek onun hakkında şefaatte bulundu. şefaati kabul edilen şam naibi Türkmen başbuğunu Daru'ssaade'de misafir etti ve ona rikabında yer verdi. Bir müddet sonra Ahmed-i Celayir de şam'a geldi. Fakat çok geãmeden Kahire'den şam naibine mültecilerin tutuklanmaları emri geldi. Böylece tutuklanarak şam Kalesi'nde hapsedildiler (Sümer, 1984: 65-66). Hasan Rumlu, Timur'un Mısır ve Suriye Sultanı Ferec'e: "*Eğer sultan bizim sevgimize layık ise Kara Yusuf'u öldürsün ve Sultan Ahmed'i de bağlayıp dünyanın sığındığı yer olan derghımıza göndersin.*" diye haber gönderdiğini bildirmektedir (Rumlu, 1931: 31). Woods da Kara Yusuf'un tutuklanmasının Emir Timur'un emriyle olduğunu söylemektedir (Woods, 1993: 85).

Kara Yusuf bir yıl kadar hapis kaldıktan ve 1405 yılı Ocak ayında tahliye edildikten sonra şam Naibi şeyh el-Mahmudı'nın, Sultan Ferec'i tahtından indirmek iãin giriştiği harekette ona yardımda bulundu ise de Kahire nlerinden mağlup olmaları üzerine tekrar şam'a döndü. Bundan sonra Kara Yusuf, Döğer beylerinden Dımaşk Hoca'nın kardeşi olup Caber, Rakka ve Urfa emiri olan Gkãe Musa'nın yanına Caber'e geldi. Oradan da Mardin'e geãerek Melik İsa'nın misafiri oldu. Melik İsa, Türkmen başbuğuna büyük izzet ve ikramlarda bulundu. Kara Yusuf, hamile olan eşini Mardin Medresesine bıraktıktan⁵ sonra kışlamak iãin Musul'a çekildi (Tihranı, 1993: 57; Rumlu 1931: 33). Kara Yülük Osman Bey de bu sırada Colab'da⁶ kışlıyordu.

Baharın gelmesiyle birlikte Musul'dan Nusaybin'e gelen Kara Yusuf'a, burada bulunduğu sırada Mardin Emiri Melik İsa, Emir Muhammed, Cezire emiri ve bazı aşiretler katıldı. Bu arada Kara Yülük Osman Bey de Diyarbakır'a geldi. Burada iken Sultan Hasan yardım iãin asker gönderdi. Ak-Koyunlu beyinin Diyarbakır'a geldiğini duyan Kara Yusuf, onunla savaşmak

⁵ Burada oğlu Cihanşah dünyaya gelmiştir.

⁶ Harran Ovası'na dökülen çayın ve bir köyün adıdır. Bk. Ebu Bekr Tihranı; Kitab-ı Diyarbekriyye, s. 57, n. 2.

için Mardin ile Hısnıkeyfa/Hasankeyf arasında bulunan Takî⁷ mevkisinde konaklayarak savaş düzeni aldı. İki ordu savaş başladıktan birkaç gün sonra ayrılıp tekrar savaşa başladı. Ak-Koyunlu Osman Bey'in oğlu İbrahim Bey, Kara Yusuf'un ordusuna yetişerek Kara-Koyunlulara ağır darbe vurdu. Bazılarının araya girmesiyle iki taraf arasında barış sağlandı (Rumlu, 1931: 33). Hatta Kara Yusuf, Osman Bey'e haber göndererek: *"Biz her ikimiz Türkmen'iz. Daha fazla birbirimize saldırmak için çaba harcamayalım. Bundan fazla birbirimizle dövüşmeyelim. Her birimiz, Anadolu ve Çağatay gibi düşmanlarımızla meşgul olalım. Senin için en uygun davranış; durumlarını bildiğin Suriye ve Rum'a saldırmak, benim için ise Çağatay ile mücadele etmektir. Bu, devletin selameti için gereklidir."* dedi (Tihranî, 1993: 57-58).

1409'da Kara Yusuf, yanında Muhammed-i Devatî, Celal ud-Din Halife oğlu Emir Seyyidî Ahmed ve Uzun Şemseddin gibi bazı emirler olduğu hâlde Muş Sahrası'na geldiği zaman (Rumlu, 1931: 59; Sümer, 1984: 79-80), Melik İsa'dan sonra Mardin tahtına geçen Artuklu Melik Salih, kendisinden yardım isteyerek onu Mardin'e davet etti. Esasen bu sırada Osman Bey, Mardin üzerine sefer yapmak için harekete geçti. Melik Salih'in Kara-Koyunlulardan yardım istemesi üzerine Osman Bey de Ak-Koyunlu askerine Kara-Koyunlu başbuğuna karşı koyma emrini verdi. Kara-Koyunlu ordusu ile Muş'tan Adilcevaz'a hareket etti. Osman Bey, Kara Yusuf'un karşısına çıktı ise de Kara Yusuf'a mağlup olmaktan kurtulamadı. Böylece Kara Yusuf Mardin'e girdikten sonra kızlarından birini Mardin emiriyle nikâhlayarak ona Musul'u verdi (Tihranî, 1993: 67-68; Rumlu, 1931: 59). Mardin'in valiliğine ise Kara-Koyunlu beylerinden Ali tayin edildi (Tihranî, 1993: 68). Tihranî ile Hasan Rumlu, Artuklu Melik Salih'in daha sonra Kara Yusuf'un adamları tarafından öldürüldüğünü haber vermektedirler (Tihranî, 1993: 68; Rumlu, 1931: 60).⁸ Mardin'in Kara-Koyunlu hâkimiyetine girmesinden sonra burada üç asırdır devam eden Artuklu hâkimiyeti de böylece bitmiş oldu (Woods, 1993: 86-87; Sümer, 1984: 80).

Kara Yusuf, 1410 yılı başlarında yazı geçirmek üzere Aladağ'a gitti. Aladağ'dan Avnik'e gelen Kara-Koyunlu başbuğu burada birçok kimsenin Erzincan Hâkimi Mutahharten'in torunu Şeyh Hasan'dan şikâyet etmesi üzerine bu şehre yürüyerek burayı muhasara altına aldı. Şeyh Hasan kırk beş gün muhasaraya dayandıktan sonra teslim oldu. Kara Yusuf, Şeyh Hasan'a Erzurum bölgesindeki kalelerden birini verdikten sonra Erzincan'a sadık ve fedakâr adamlarından Pir Ömer'i vali tayin etti (Rumlu, 1931: 60; Tihranî, 1993: 67; Woods, 1993: 87; Sümer, 1984: 82-83).

Faruk Sümer, Ak-Koyunlu kaynağı Tihranî'nin bahsetmediği Kara Yusuf ile Kara Yülük Osman Bey arasında vuku bulan bir savaşın olduğunu

⁷ Mardin'in Savur ilçesine bağlı bir köydür. Bk. Ebu Bekr Tihranî; Kitab-ı Diyarbekriyye, s. 58, n. 1.

⁸ Gerçekten de Melik Salih kısa bir süre sonra Musul'da vefat etti. Bk. Sümer; Kara-Koyunlular, s. 80.

bildirmektedir. Osman Bey, 1418'de Mardin çevresini yağmalayarak sekiz kale ele geçirip iki yüz yirmi köy halkını kendi ülkesine yerleştirmek için götürdükten sonra Mardin'i kuşatma altına aldı. Kara Yusuf, Osman Bey'in üzerine yürüyerek onu mağlup etti. Bu mağlubiyet üzerine kaçan Ak-Koyunlu hükümdarı Memlûk topraklarına girerek, Halep naibine mektup yazarak sığınmak istedi. Ak-Koyunlu beyini takip ederek Fırat'ı geçen Kara Yusuf, burada 20 Eylül 1418'de iki defa Osman Bey'i mağlup etti (Sümer, 1984: 99).

Kara Yusuf, Bayburt, Tercan ve İspir'i ele geçirdikten sonra buraların yönetimini Erzincan'a hâkim olan Pir Ömer'e bıraktı (Tihranî, 1993: 68). Ardından da Pir Ömer, 1419/20'de Osman Bey'in oğlu Yakup Bey'in karargâhı olan Kemah Kalesi'ni ele geçirmek için hareket etti. Yakup Bey, İnak Hasan'ı kalede bırakarak Pir Ömer ile savaşmak için kalenin dışına çıktı. İki taraf arasındaki şiddetli bir savaşta Yakup Bey esir düştü. Pir Ömer, Yakup Bey'i kale halkına göstererek kalenin teslimini istedi. İnak Hasan, kalenin teslim edilmesi sonucunda Yakup Bey'in kurtulamayacağını anladığı için kaleyi teslim etmedi. Pir Ömer ise Bayındırlı başbuğunu Kara Yusuf'un karargâhına gönderdikten sonra kendisi de Erzincan'a döndü (Rumlu, 1931: 107). Bir süre sonra Pir Ömer, Osman Bey'e karşı kendisini savunabilmek için Kara Yusuf'tan yardım istedi. Bunun üzerine Kara-Koyunlu Başbuğu Emirdivan Bayram Bey, Baba Hacı Bey, Bayezid-ı Ayınlı ve Emir İlyas-ı Hacılı'yu 20 bin süvari ile yardıma gönderdi. Bu emirler donanımlı orduyla Mardin'de kışlamak amacıyla Aladağ'a vardılar (Tihranî, 1993: 69; Rumlu, 1931: 108).

Pir Ömer, Kara-Koyunlu emirlerinin yanına gitmek için Erzincan'dan hareket etti. Tercan havalisindeki Hubik⁹ mevkesine geldiğinde Ak-Koyunlu başbuğu da Mihrifer Yaylası'nda bulunuyordu. Yeğeni Kiği Hâkimi¹⁰ Pilten Bey, Osman Bey'e gönderdiği haberde Kara Yusuf'un gönderdiği büyük bir ordunun Aladağ'a vardığını ve Pir Ömer'in de Hubik'e ulaştığını bildirdi. Bunun üzerine Osman Bey, Kara-Koyunlu emirlerinin birleşmesine fırsat vermeden Pir Ömer'in üzerine yürüdü. İki taraf arasında yapılan savaşta Pir Ömer mağlup olarak Osman Bey'in eline geçti. Osman Bey, Pir Ömer'i yanına alarak Erzincan önlerine geldi. Şehrin teslimini istediği sırada Pir Ömer, şehrin başkasının olduğunu söyleyerek vermemeye çalıştı. Bunun üzerine Ak-Koyunlu başbuğu, onun öldürülmesini istedi ise de Ali Bey, Şemseddin Mirza ve İskender Mirza, Yakup Bey'in Kara Yusuf'un elinde esir tutulduğunu söyleyerek Pir Ömer'in öldürülmesine mani oldular (Rumlu, 1931: 108-109; Tihranî, 1993: 69-70).

Osman Bey, Erzincan'ı ele geçiremeyince Kemah'a gittiği sırada Pir Ömer kaçtı ise de yakalanarak öldürüldü. Bu arada Tebriz civarında Sehend Yaylağı'nda bulunan Kara Yusuf, Pir Ömer'in öldürüldüğünü haber alınca

⁹ Hasan Rumlu burayı Humek olarak kaydetmektedir. Bk. Hasan Rumlu; Ahsenü't-Tevârih, s. 108. Prof. Dr. Faruk Sümer de Hevik olarak kaydetmektedir. Bk. Sümer; Kara-Koyunlular, s. 103

¹⁰ Hasan Rumlu Pilten Bey'i Hısn-ı Keyfa/Hasankeyf hâkimi olarak bildirmektedir. Bk. Hasan Rumlu; Ahsenü't-Tevârih, s. 108.

Ak-Koyunluların üzerine yürümek için ordusunu hazırlamaya başladı. Fakat Timurlu Hükümdarı Şahruh'un Azerbaycan tarafına sefer yapacağı haberinin ulaşması üzerine oğlu Ebu Said'i yapacağı sefere görevlendirerek Erzincan üzerine gönderdi (Tihranî, 1993: 71; Rumlu, 1931: 109). Kendisi de hasta olduğu hâlde Şahruh ile savaşmak için Tebriz tarafına yöneldi. Tebriz ve Ucan arasında yol alırken hastalığı iyice arttı ve Ucan'a iki fersah mesafede bulunan Sa'id-abad köyünde hayatını kaybetti (1420) (Tihranî, 1993: 71; Andreasyan, 1975: 87).

Kara-Koyunlu başbuğunun ölümünden sonra Kara-Koyunlu karargâhıyla birlikte ordusu da dağıldı. Bundan dolayı da hiç kimse Kara Yusuf'un cesedi ile ilgilenmedi. Kara Yusuf'un cesedi çapulcuların saldırısına uğradı. Çapulcular, Türkmen başbuğunun elbiselerini soymaktan başka kulaklarındaki küpeleri almak için bıçak dahi kullandılar. Kara Yusuf, ölümünün üçüncü günü başta Seyyid Muhammed-i Kececi olmak üzere Tebriz'in ileri gelen eşrafi tarafından Tebriz'e götürüldü. Daha sonra buradan da Erciş'e gönderilerek ata ve dedesinin mezarları yanında defnedildi (Sümer, 1984: 103; Uzunçarşılı, 1988: 182).

O; Azerbaycan, Irak-ı Arap, Kazvin, Hemedan sınırına kadar Irak-ı Acem, Diyarbakır'dan Erzincan, Tercan, İspir, Şarkikarahisar'a kadar olan bölgeler, Mardin, Merzin, Musul, Sincar, Siirt, Bitlis ve Hizan gibi bölgelere hâkim bulunuyordu (Tihranî, 1993: 31-32). Kara Yusuf'un altı oğlu vardı ki bunlardan Pir Budak, babasından iki yıl önce Mardin'de hayatını kaybetmişti. Diğer oğulları ise Şah Mehmed, İskender, İpsen (İsfahan), Cihan-Şah ve Ebu Said'di (Rumlu, 1931: 120). Kara Yusuf'un ölümünden bir hafta sonra Tebriz'e giren Şahruh'un oğlu Bay-Sungur, Osman Bey'in oğlu Yakup Bey'i serbest bıraktı (Woods, 1993: 89). Böylece Yakup Bey, tekrar Kemah yönetimine atandı (Tihranî, 1993: 75).

İsmail Hakkı Uzunçarşılı: "*Kara Yülük Osman Bey'in beyliği, Kara-Koyunlu hükümdarı Kara Yusuf'un şiddetli darbeleriyle sarsıldığından genişleyemedi. Mamafih talihi müsait gittiğinden Memlûk Sultanlığı ve Kara-Koyunlu Devleti'nin sıkıştırmalarına rağmen Diyarbakır, Erzincan ve çevrelerinde tutunmaya muvaffak oldu.*" tespitini ortaya koymuştur (Uzunçarşılı, 1988: 182).

Kara Yusuf'un vefatından sonra Kara-Koyunluların başına İskender Mirza geçti. Bay-Sungur'un Tebriz'e yaptığı seferden kendisini koruyan İskender, emrindeki az kuvvetle Çapakçur'a gelerek buradan babasının sağlığında vali olarak bulunduğu Kerkük'e ulaştı. O, burada Mardin üzerine taarruz eden Ak-Koyunlu başbuğuna karşı savaşa hazırlanmaya başladı (Sümer, 1984: 116). Osman Bey Mardin üzerine hareket edince Mardin Meliki Tanrıvermiş, şehri korumak için gerekli tedbirleri aldı. Ancak Ak-Koyunlu hükümdarı kuşatma ile fazla ilgilenmeyerek Nusaybin'e gitti. Burada

iken Kara-Koyunlu Hükümdarı İskender'in Cizre yakınlarındaki Karaçuk'ta¹¹ konakladığını haber aldı. Kendisi de Nusaybin'den ayrılarak Şeyh Kendi'ne¹² geldiğinde İskender Şamalık Suyu'ndan geçerek arkasını Cizre'ye verdi. Burada iki kardeş boy arasında çeşitli savaşlar olmaya başladı (Mart 1421) (Tihranî, 1993: 77-78; Rumlu, 1931: 121). Tihranî'ye göre bu savaşların çoğunda Kara-Koyunlu hükümdarı mağlup oldu. Fakat sonunda Musul'da bulunan Yar Ali Bey'in oğlu Zeynel Bey'e, Erbil'de bulunan Kara Yusuf'un kardeşinin oğlu Mirza Ali'ye, Kerkük ve Dohuk'ta bulunan Cenklu Hasan'a, onunla birlikte olan Döğer emirlerinden bir topluluğa yardım için annesini ve kız kardeşini elçi olarak gönderdi. Ayrıca Cizre Hâkimi Emir Mecdeddin'den de yardım istedi. Bunun üzerine yardım istenen emirler Kara-Koyunlu ordusuna katıldılar. Bu arada Osman Bey'in müttefiki olan Gökçe Musa da İskender Mirza'ya meyletmeye başladı. Hatta o, anlaşmayı güçlendirmek için oğlu Mısır Bey'i, Kara-Koyunlu hükümdarının yanına yolladı. Böylece İskender Mirza her taraftan yardım ve destek görerek Ak-Koyunlulara karşı direnmeye karar verdi (Tihranî, 1993: 78). Bundan sonra yirmi bir gün sürecek olan savaş başladı. Kara-Koyunlulara karşı Osman Bey daha zayıf bir durumda bulunuyordu. Mardin Emiri Tanrı Vermiş, Osman Bey'e yardım gelmesini önledi. Muharebeler yirmi gün devam ettikten sonra yirmi birinci gün Gökçe Musa ve Döğer topluluğu İskender Mirza'ya katıldı. Osman Bey ile oğlu Ali Bey, savaşta cesaret gösterdiler ise de mağlup olmaktan kurtulamadılar (Tihranî, 1993: 79; Rumlu, 1931: 122; Woods, 1993: 89). Ak-Koyunlu kaynağına göre İskender Mirza'nın Osman Bey'e saldırması üzerine savaş yeniden başlamış, Osman Bey'in attan düşmesine rağmen savaş durmamış ve çeşitli mücadeleler sonucunda İskender Mirza yenilmiştir (Tihranî, 1993: 80-81). Hasan Rumlu, yapılan savaşta yaralanan Osman Bey'in acılar içinde Diyarbakır'a döndüğünü kaydetmektedir (Rumlu, 1931: 122).

Bu savaş Kara-Koyunluların maneviyatını yükselttiği gibi İskender'in durumunu da kuvvetlendirdi. Timurlu Hükümdarı Şahruh, Ak-Koyunlu hükümdarının yenildiği haberini aldığı zaman Aras Irmağı kıyısında bulunuyordu. Bu esnada Kara Yülük Osman Bey'in elçisi ile Bitlis hâkimi Emir Şemseddin'in elçisi Şahruh'un huzuruna geldiler. Kara-Kervan adlı konak yerinde Kara-Koyunlu İspend Mirza'nın elçisi Hamza, Şahruh tarafından huzura kabul edildi (Rumlu, 1931: 124; Sümer, 1984: 119). İspend/İsfahan Mirza gönderdiği adamlar vasıtasıyla tabiiyetini bildirmesine rağmen bunun samimiyetine inanmayan Şahruh, İspend'in elinde bulunan Bayezıd Kalesi'nin üzerine yürüyerek kuşatma altına aldı. Burayı ele geçirdikten sonra Aladağ'a hareket etti. İrenci Dağı'nın eteğinde dolaşıp

¹¹ Karaçuk, Cizre'nin güneyinde Dicle'nin batısında ve Dicle'ye dökülen Suffan Deresi'nin altındadır. Bölgede ikinci bir Karaçuk bölgesi daha vardır ki burası da Irak'ta Altın Köprü'nün batısında bulunmakta ve aşağı Zap'a dik olarak uzanmaktadır. Bk. Ebu Bekr Tihranî; Kitab-ı Diyarbekriyye, s. 76, n. 3. Hatırlanacağı gibi Karaçuk bölgesi Oğuzların Türkistan'daki yurdu idi.

¹² Şeyh Kendi, Nusaybin ile Hatuniye arasında yer almaktadır. Bk. Ebu Bekr Tihranî; Kitab-ı Diyarbekriyye, s. 78, n. 1.

Abaka Sarayı'ndan geçerek Ahlat'a yöneldi (Rumlu, 1931: 125). Bu sırada İspend/İsfahan Mirza Muş yazlığında bulunuyordu. Şahruh, onun üzerine Emir İbrahim Cakü'yü gönderdi ise de İspend ve yanında bulunan Türkmenler, Timurlu ordusunun takibatından kurtularak Kara-Koyunlu Hükümdarı İskender Mirza'nın yanına geldi. Bu arada Muş Kalesi'nin komutanı kaleyi Timurlu ordusuna teslim etti. Bitlis Hâkimi Emir Şemseddin ile Kara Yülük Osman Bey, oğulları Ali Bey ve Bayezid Bey ile Şahruh'un karargâhına geldiler. Şahruh buradan Tebriz'e hareket ettiği sırada Kara-Koyunlu Hükümdarı İskender Mirza kardeşi İsfahan ile Ahlat havalisine geldi (Rumlu 1931: 125-126). Yine bu sırada Şahruh'un yanına gelen Osman Bey bazı emirlerle: *"Kara Yusuf'un oğulları tamamıyla yok edilmeyince bu memleketlerde düzenin kurulamayacağı ve halkın barışa kavuşamayacağını"* söyleyerek onu Kara-Koyunlulara karşı savaşa teşvik etti (Rumlu, 1931: 126). Bunun üzerine tekrar Erciş'e inerek Emir İlyas Hoca'yı Kara Yülük Osman Bey ile Adilceviz üzerine gönderdi. Bu esnada Kara-Koyunlu Mirzalar birkaç defa elçi göndererek barış istedi iseler de bu istekleri kabul edilmedi (Sümer, 1984: 120-121).

Barış tekliflerinin reddedildiğini gören İskender ve İspend/İsfahan Mirzalar Adilceviz dolaylarından Eleşkirt taraflarına giderek burada Timurlularla savaş hazırlıklarına giriştiler.¹³ 30 Temmuz 1421'de Türkmenler ile Timurlular arasında savaş başladı. İki Türk devletinin orduları Eleşkirt Ovası'nda şiddetli bir meydan muharebesine giriştiler. Kara-Koyunlu Hükümdarı İskender Mirza Şahruh'a karşı cesaretle savaştı ise de mağlup olmaktan kurtulamadı (Rumlu, 1931: 128-133; Tihranî, 1993: 83-88). Osman Bey ve oğlu Ali Bey, bu savaşta büyük yararlılık gösterdiler. Osman Bey'in öncüsü olan Devre Beyoğlu, Sa'dlu oymağı beylerinden Pir Mihmad/Mehmed'i, Ali Bey ise onun oğlu Pir Gayb'ı esir aldı (Tihranî, 1993: 88).

Ak-Koyunlular, bu zaferdeki paylarından dolayı cömertçe ödüllendirilmişlerdir. Kara Yülük Osman Bey'in oğlu Ali Bey, Tebriz ve Azerbaycan valiliği ile görevlendirildi. Bu ödül Ak-Koyunlu beyinin güçlü bir duruma gelmesini sağladı (Woods, 1993: 90). Fakat birkaç gün sonra Tebriz'de kıtlık baş gösterince Tebriz halkı Kara-Koyunluların şehre hâkim olmasını istediklerinden dolayı Kara Yusuf'un oğlu İsfahan Mirza, askerlerini alarak Tebriz üzerine hareket etti. Bunun üzerine şehri terk eden Ali Bey, babasının yanına Diyarbakır'a hareket etti (Tihranî, 1993: 89; Rumlu, 1931: 133).

¹³Türkmenler, Şahruh'un fillerinden çok korkuyorlardı. Çünkü atları fil görmemişti. Bu sebeple onlar, atlarını fillere karşı alıştırarak için belki de tarihte ilk defa olarak bir tedbire başvurdular. İri gövdeli öküzlerin sırtına saman dolu çuvallar yükletip üzerlerine çullar örtmek ve ağaç parçaları koymak suretiyle onları harp fillerine benzetmeye çalıştılar. Ayrıca çamurdan fil heykelleri de yaptılar ve bunlara silahlı adamlar bindirdikten sonra atlarını bu fil suretlerinin üzerine sürerek onları hakiki fillerden ürkemeye alıştırdılar. Bk. Hasan Rumlu; Ahsenü't-Tevârih, s. 127.

Kara-Koyunlu hükümdarı İskender'in oğlu olup Van ve çevresini idare eden Yar Ali, idaresinde bulunan Müslüman ve Hristiyan halka devlet geleneklerine aykırı vergiler bağladı. Bu baskılardan bıkan halk, İskender'in katına giderek oğlundan şikâyetçi oldular. İskender, şikâyetçilere merhamet göstererek oğlunu hesap vermesi için yanına çağırdı. Fakat Yar Ali, korkusundan babasının yanına gitmeyip Şirvanşah Halilullah'a sığındı. O da Kara-Koyunlu şehzadesini bağlayarak Şahruh'a gönderdi (Rumlu, 1931: 203; Sümer, 1984: 132). İşte bu olaya kızan Kara-Koyunlu hükümdarı 1432-33 yılının başlarında Şirvan üzerine büyük bir ordu sevk etti (Rumlu, 1931: 204). Emir Halilullah, karşı koyamadığı için kaçtı. Bundan sonra Şirvan'ın büyük bir kısmı Kara-Koyunluların eline geçti. Şirvan Hanı Halilullah, Halik Berdi adındaki elçisini Şahruh'a gönderirken diğer bir elçisini de Ak-Koyunlu hükümdarı Osman Bey'e gönderdi. Diyarbakır'da bulunan Osman Bey, yardıma gitmek için Erzurum ve Azerbaycan tarafına doğru sefere çıktı. Bu sırada Duharlı Pir Ahmed Bey, Kara-Koyunluların adına Erzurum'a hâkim bulunuyordu. Kara Yülük Osman Bey, Erzurum'u kuşatma altına alınca büyük bir savaş başladı. Durumu kötüleşen Pir Ahmed Bey, Erzurum'u Osman Bey'e teslim etti. Osman Bey de şehrin hâkimiyetini Emirzade Şeyh Hasan Bey'e verdi (Tihranî, 1993: 107-108; Rumlu, 1931: 211-212; Sümer, 1984: 133; Aka, 1991: 70; Yinanç, 1956: 351; Konukçu, 1993: 106-107).

Timurlu ailesinden kız alarak bu aileye damat olan Şirvanşah Halilullah'ın yardım istemesi, ayrıca Kara-Koyunlu şehzadeleri arasında baş gösteren rekabet, Kara Yülük Osman Bey'in Erzurum'u hâkimiyet altına alması faaliyeti Şahruh'un Azerbaycan üzerine yeni bir sefer yapma kararında etkili olmuştur. Kasım 1434'te Herat'tan hareket eden Şahruh, yolu üzerine bulunan evliyaların türbelerini ziyaret ede ede Şubat 1435'te Rey'e vardığı zaman soğuklar da iyice bastırmıştı. Şahruh, Rey'de bulunduğu zaman çevrede bulunan beylere ve bazı Kara-Koyunlu şehzade ve beyleri huzura gelerek itaatlerini arz ettiler. Şahruh, ayrıca daha önce kendisini metbu tanımış bulunan ve üstelik ağabeyi İskender ile arası açık bulunan Cihanşah'ı yanına çağırdı. O da yanına aldığı bazı Kara-Koyunlu beyleriyle Şahruh'un huzuruna geldi. Şahruh, Cihanşah'ı Kara-Koyunlu beyleriyle birlikte, İskender'in hâkim olduğu yerleri ele geçirmekle görevlendirdiği gibi oğlu Muhammed Cuki ile Şirvanşah Halilullah'ı Kara-Koyunlu hükümdarının üzerine gönderdi (Rumlu, 1931: 213; Sümer, 1984: 133-134; Aka, 1991: 71). Kış mevsiminin sona ermesi üzerine ordu kışlaktan güneye hareket etti. Şahruh, orduyu Azerbaycan taraflarına sevk ederek burada karargâh kurulmasını emretti. Ordu Sultaniye yolu ile Tebriz'e indi. Timurlu hükümdarı Azerbaycan vilayetlerine muhafızlar tayin ederek onları yerlerine gönderdi. Kendisi de Kara-Koyunlu kale muhafızlarının koruduğu Alıncak Kalesi'ni kuşatma altına aldı. Bu haberi duyan İskender, durumunu tehlikede gördüğü için Şirvan'ı bırakarak Osmanlılara sığınmak için hareket etti. İskender'in hareketini haber alan Şahruh, Muhammed Cuki komutasındaki altmış bin kişilik orduyu onun arkasından gönderdi. Ayrıca Kara Yülük Osman Bey'e elçi göndererek onun yolunu kesmesini istedi. İskender Mirza kaçmakta

olduğu sırada Ak-Koyunlu askerlerinden bir kısmı düzensiz bir şekilde Duş Kaya¹⁴ mevkinde İskender'in hanesine ve yurduna saldırdı. Ak-Koyunlu askerlerinden bir kısmı bu çatışmalarda hayatını kaybederken bir kısmı da hayatını kurtardı (Tihranî, 1993: 111).

Kara-Koyunlu hükümdarını takip eden Muhammed Cuki, Çoban Dede Köprüsü'ne ulaştığında İskender de yanında çok az bir kuvvetle Erzurum önlerinde bulunuyordu. İskender, burada Karasu'yu geçerek Erzurum'un kuzeybatısında bulunan Karaz¹⁵ önlerine geldi. Zor bir durumda bulunduğundan dolayı Ak-Koyunlu hükümdarına kendisine yol vermesi için başvurdu. Fakat Kara Yülük, İskender'e yol vermedi. Bunun üzerine iki Oğuz siyasi teşekkülü olan Kara-Koyunlularla Ak-Koyunlular yeniden karşı karşıya geldi. Her iki taraf karşılıklı hücumlarla ordu saflarını bozmaya başladıktan sonra bütün hınçlarını bu savaşta ortaya koydular. Savaşın başlangıcında İskender'in amcasının oğlu ve büyük emirlerden sayılan Kılıç Arslan yakalandı. Savaşta her iki taraftan da çok sayıda insan öldü. Osman Bey'in oğlu Muhammed Bey ile yeğeni Kutlu Bey, Kara-Koyunlu karargâhına kadar sokulup büyük kahramanlıklarda bulundular. Bu arada Ak-Koyunlular için büyük bir tehlike vuku buldu. Ak-Koyunlu hükümdarı Kara Yülük Osman Bey, attan düşerek başından yaralandı. Bunun üzerine Ak-Koyunlu askerleri liderlerini tekrar atına bindirerek Erzurum'a gönderdiler. Nihayet Karaz Savaşı adı verilen bu muharebeyi Kara-Koyunlu hükümdarı İskender Mirza kazandı. Ak-Koyunlulardan birçoğu hayatını kaybederken¹⁶ bir kısmı da Kara-Koyunlulara esir düştü. Osman Bey'in oğlu Ali Bey ile yeğeni Pilten Bey¹⁷ esirleri kurtarmak için birkaç hamle yapıp Kara-Koyunlulara saldırdılarsa da başarılı olamadılar. Sonunda Ak-Koyunlu ordusu kaçarak Erzurum'a geldi. Osman Bey ise aldığı yara sonucunda Hakk'ın rahmetine kavuştu.¹⁸ Erzurum Hâkimi Şeyh Hasan, babasını hemen defnettirdi (Tihranî, 1993: 111-114; Rumlu, 1931: 213-216; Konukçu, 1993: 107; Sümer, 1984: 134-135; Yinanç, 1956: 351). Daha sonra Erzurum'u ele geçiren İskender, Kara Yülük Osman Bey'in nerede gömülü olduğunu araştırmakla meşgul

¹⁴ Kars'ın biraz güneybatısında, bugünkü Selim ilçesinin sınırları içinde olup XVII. Yüzyılda 200 haneli bir köydü. Bk. Ebu Bekr Tihranî; Kitab-ı Diyarbekriyye, s. 111, n. 1

¹⁵ Kaynaklarda bu şehre Artze de veya Kara Arz da denilmekteydi. Artze Erzurum bölgesinde adından çok bahsettiren şehirdi. Bizans İmparatorluğu zamanında Theodosiopolis/Erzurum Kalesi'nin kuzeybatısında Fırat Nehri'nin kollarından birisi olan Karasu'nun sağ tarafında kalıyordu. XI. yüzyıl kayıtları bu şehri zengin ve kalabalık nüfusa sahip, kalesi olmayan yerleşim alanı olarak tasvir etmektedir. 1048 yılında İbrahim Yinal komutasındaki Selçuklu ordusu burada Bizanslılarla büyük bir savaş yaptı ve onları mağlup etti. Bizans'ın elinden çıkıp Türklerin eline geçmesi ile Artze adı Arz olarak devam etti. Saltuklular ve sonraki siyasi kuruluşlar zamanında Arz ismine Kara'yı da ilave ettiler, böylece Kara Arz söylenişi ortaya çıktı. Zamanla iki kelime birleştirilerek Karaz meydana gelmiştir. Bk. Konukçu; Erzurum, s. 5

¹⁶ Savaş meydanında ölenler arasında Osman Bey'in oğlu Bayezid ve damadı Ahmed Bey Purnak da bulunuyordu. Bk. Woods; 300 Yıllık Türk İmparatorluğu Ak-koyunlular, s. 95 - 96.

¹⁷ Esirler arasında Pilten Bey'in kardeşi Musa Bey ile Pir Hasan Bey ve Murad Bey de bulunuyordu.

¹⁸ Tihranî' mağlubiyetin sebebini Osman Bey'in aceleci davranmasına bağlamaktadır. Bk. Tihranî; Kitab-ı Diyarbekriyye, s. 114

oldu. Birçok araştırmadan sonra onun cesedini bularak başını kesti. Ardından da kesik başı Mısır hükümdarına gönderdi (Tihranî, 1993:115; Rumlu, 1931: 217; Andreasyan, 1975: 112).

2. Kara Yülük Osman Bey'in Kadı Burhaneddin Ahmed ile Münasebeti

Kardeşlerinin kendisi ile ilişkilerini kesmesi üzerine onlardan ayrılan Kara Yülük Osman Bey, Sivas hükümdarı Kadı Burhaneddin'in yanına giderek ona katıldı. Orada bulunduğu süre zarfında her türlü nimete kavuştu. Kadı, onun gelişinden mutluluk duyduğundan dolayı izzet ve ikramda kusur etmedi (Tihranî, 1993: 40; Esterâbadî, 1928:506). Bir süre sonra Kayseri Valisi Şeyh Müeyyed, Kadı Burhaneddin'e karşı isyan etti. Sivas hükümdarı, ordusunu toplayarak Kayseri üzerine hareket etti. Kale kuşatma altına alındı ise de ele geçirilemedi. Bunun üzerine Osman Bey, aracı olarak görevlendirildi. Osman Bey, Şeyh Müeyyed ile görüştüktan sonra suçlarının affedileceği ve bağışlanacağı sözleriyle ikna ederek onu Kadı'nın huzuruna getirdi (Ekim 1396). Esterabadî ise Kayseri'nin savaşılarak ele geçirildiğini belirttiikten sonra Şeyh Müeyyed'in Emir Veled'e teslim olduğunu açıklamaktadır. Kadı Burhaneddin, Şeyh Müeyyed'i ihanetle suçladıktan sonra öldürdü (30 Ekim 1396) (Esterâbadî, 1928:507-519; Tihranî, 1993: 43). Bu olaydan sonra Kadı Burhaneddin 1397'de Osman Bey'i Melik Ahmed'in hâkimiyet sahasına dâhil olan Şarkî Karahisar hududuna bir kale inşa ettirmek için görevlendirdi. Bunun üzerine Osman Bey bu önemli işi yerine getirmek için çaba harcadı (Esterâbadî, 1928: 534).

Osman Bey, hayatına dokunulmayacağına kefil olduğu Şeyh Müeyyed'in öldürülmesi üzerine çok müteessir oldu, Sivas hükümdarına sadakati ve itimadının sarsılması üzerine ondan ümidini keserek kendine bağlı 600 kişilik bir ordu ile Divriği Kalesi'ne çekildi. Bunun üzerine Osman Bey'in arkasından gelen Kadı Burhaneddin, Osman Bey'e saldırıya geçti. Karabel¹⁹ mevkinde iki taraf karşı karşıya geldi. Osman Bey, 600 kişilik ordusuyla Kadı'nın 20 bin kişilik ordusuna saldırarak Sivas ordusunu mağlup ederek Kadı Burhaneddin'i öldürdü (Temmuz 1398). Yapılan savaş sonunda Ak-Koyunluların eline sayısız ganimet geçtiği gibi bu savaştan sonra Osman Bey siyasi yönden oldukça yüksek bir mertebeye ulaştı (Tihranî, 1993: 44-46; Woods, 1993: 79-80; Uzunçarşılı, 1968: 219-220; Sümer, 1957: 433; Cöhçe, 1997: 125).

Kadı Burhaneddin'in Kara Yülük Osman Bey tarafından öldürülmesini Prof. Dr. Yaşar Yücel: *"Kitab-ı Diyarbekriyye müellifi iki taraf arasındaki dostluğun Şeyh Müeyyed olayı üzerine bozulduğuna işaret etmekte ve Kadı*

¹⁹ Sivas ile Divriği arasında bir yer olan Karavel, Zara'nın batısında Yılanlı dağının ucunda bulunmaktadır. Bk. Yücel, Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar II, s. 199; Enver Konukçu, Otlukbeli Meydan Savaşı (11 Ağustos 1473), Ankara, 1998, s. 38; Karabel/Karabeli şeklinde söylenen Azerbaycan'da Dinever ile Merağa arasında bulunmaktadır. Bkz. Faruk Sümer, "Azerbaycan'ın Türkleşmesi", Belleten, XXI/83, Ankara, 1957, s. 433

Burhaneddin'in Kara Yülük tarafından öldürülmesini zaman bakımından bu hadisenin hemen arkasından olmuş gibi göstermektedir. Buna göre ölümü 1396 yılı içinde olması gerekmektedir. Oysa 1397 yılında ondan Şarkikarahisar hududuna bir kale yaptırmasını istemiştir. Kadı'nın Kara Yülük ile ihtilafa düşmesi bu tarihten sonra olmalıdır." şeklinde bir değerlendirmede bulunmaktadır. Esasen İbn Arabşah'ın kaydı da bu durumu doğrulamaktadır: "Vermele mükellef olduğu yıllık vergisini ödemediği için Kadı Burhaneddin'den korkan Kara Yülük, girmesi zor yerlere çekildi. Bilahare Sivas yakınlarında bir yaylaya geldi. Bunu duyan Kadı Burhaneddin az sayıda bir kuvvetle Kara Yülük'ün üzerine yürüdü. Bu tehdit karşısında Ak-Koyunlu Kara Yülük çekildi ise de gece karanlığından istifade ile geri döndü ve ani bir baskınla Kadı Burhaneddin'i esir etti. Ancak aradaki eski hukuka binaen onu serbest bırakmak istiyordu. Fakat evvelce Kadı tarafından kalesi elinden alınmış olan Tokat Hâkimi Şeyh Necib araya girdi. Kadı'ya karşı derin bir kin besleyen Şeyh Necib'in teşvik ve tahrikleri ile Kadı katledildi." (Yücel, 1991: 200).

Bu olaydan bir süre sonra 40 bin haneye sahip olan Kara Tatarlar büyük bir ordu ile Osman Bey'in üzerine hareket ettiler. Ak-Koyunlular ile Kara Tatarlar Karabel-Sivas arasında bulunan Siverek'te karşı karşıya geldiler. Yapılan savaşta Kara Yülük Osman Bey, Kara Tatarları mağlup etti. Bu galibiyetin hemen ardından Osman Bey, Sivas'ı kuşattıysa da Yıldırım Bayezid'in oğlu Süleyman kumandasında Osmanlı ordusunun Sivas'ta Kara Yülük'ü kuşatması üzerine Osman Bey, buradan ayrılarak Erzincan'a geldi (Tihranî, 1993: 46). Ancak bir yıl sonra Memlûk Sultanı Berkuk'un da ölümü üzerine bölge, batıdan Yıldırım Bayezid'in, doğudan da Timur'un tehditlerine açık hâle geldi (Cöhçe, 1997: 125).

3. Kara Yülük Osman Bey ve Timurlular

Osman Bey, bu tehditler üzerine Erzincan Emiri Mutahharten ile uzlaşırken öte yandan da Memlûklar nezdinde harekete geçti. Ancak Berkuk'un ölümüyle baş gösteren kargaşa onun beklentilerini boşa çıkarmıştır. Osman Bey, Mutahharten'in teşvikiyle 1399'da Karabağ'da kışlamakta olan Timur'un yanına gitmek zorunda kaldı (Cöhçe, 1997: 125). Bir yıl sonra Erzincan'da bulunduğu sıralarda Timur'un Anadolu kapılarından içeri girmesi üzerine Kara Yülük, onun huzuruna gitmek istedi ve bu düşüncesini Erzincan Emiri Mutahharten'e açtı. Nihayet iki emir 1400 yılında Avnik'te bulunan Emir Timur'un huzuruna vararak itaatlerini bildirdiler. Ardından da Sivas'a gitmesi için ona rehberlik yaptılar (Tihranî, 1993: 47-48; Şami, 1987: 260; Woods, 1993: 81).

Emir Timur, Sivas'ı aldıktan sonra Malatya tarafına yönelerek şehri ele geçirdi. Malatya'dan sonra Behisni ve Antep hâkimiyet altına alındıktan sonra Halep bölgesine yöneldi. Halep ve Şam emirlerinin itaat etmemesi üzerine büyük bir savaş vuku buldu (Şami, 1987: 263-274; Andreasyan, 1975: 87). Burada yapılan savaşta Ak-Koyunlu kuvvetlerinin başında Kara Yülük Osman Bey'in oğlu İbrahim Bey vardı. İbrahim Bey, savaşta büyük

yararlılıklar gösterdiğinden dolayı Emir Timur tarafından ödüllendirilmiştir. Bunun yanında Emir Timur, Artukoğlu İsa'dan aldığı Diyarbakır'ı Ak-Koyunlulara verdi (Tihranî, 1993: 48; Woods, 1993: 81).

Hama, Humus ve Şam'ın hâkimiyet altına alınmasında Osman Bey büyük gayret gösterdi. Zira savaşlarda gösterdiği yiğitlik, cesaret ve mertlik Emir Timur'un gözünden kaçmamış olacak ki çeşitli hediyelerle ödüllendirildi. Kendisi Bağdat üzerine yürürken Osman Bey'i de Diyarbakır'a gönderdi (Tihranî, 1993: 48). Osman Bey, Diyarbakır'dan Mardin üzerine hareket ederek burayı kuşatmaya başladı. Mardin emiri hisardan inerek Ak-Koyunlulara hücum etti ise de yenilerek tekrar kaleye kapandı. Emir, kuşatmanın şiddetlenmesi üzerine barış istemek için bir heyet oluşturarak Osman Bey'e gönderdi. Yapılan barış üzerine Mardin'in çevresi Ak-Koyunluların eline geçti (Rumlu, 1931: 12; Tihranî, 1993: 49). Bundan sonra kendisi yaylağa giderken oğlu İbrahim Bey'e Hısn-ı Keyfa ve bağlı yerlerin ele geçirilmesi görevini verdi. İbrahim Bey, Hısn-ı Keyfa üzerine hareket ederek bölgeyi yağmaladı. Bunun üzerine Hısn-ı Keyfa emiri Osman Bey'e duyduğu samimi düşüncesinden dolayı itaat ettiğini arz etti. Bundan sonra her yıl belirli miktarda vergi ve asker verilmesi uygun görülerek emir yerinde bırakıldı (Tihranî, 1993: 49). Bu olaylar vuku bulurken Emir Timur, Bağdat bölgesini ele geçirdikten sonra kışlamak üzere Karabağ'a gitti. Kışı burada geçirdikten sonra Anadolu üzerine hareket etti. Osman Bey, ağabeyleri Ahmed Bey ve Pir Ali Bey ile onun huzuruna hareket ettiler (Tihranî, 1993: 50).

Ankara Savaşı'ndan sonra Emir Timur, Anadolu'da kışladığından görülmemiş ganimet yığınıını Semerkand'a gönderdi. Ancak bu mallar, Ak-Koyunlu Ahmed Bey'in oğlu Muhammed Bey ve Pir Ali Bey'in oğlu Pilten Bey tarafından ele geçirildi. Bu olay üzerine Ahmed Bey ile Pir Ali Bey, Timur tarafından hapse atıldılar. Osman Bey ise suçu olmadığı için affedildi (Woods, 1993: 81). Bu olay Ak-Koyunlular üzerinde etki bırakmış olacak ki aile arasında bir tartışma yaşanmasına sebep olmuştur. Osman Bey'in kurtulduktan sonra elde edip evine gönderdiği çok miktarda mal, yolda Ahmed Bey'in oğlu Muhammed'in saldırısına uğradı. Osman Bey'in oğlu İbrahim, amcasının oğlu olan Muhammed'in saldırısına karşı koymak istemesinden ötürü aralarında kavga çıktı. Kavganın uzaması üzerine olay yerine ulaşan Osman Bey yeğenine yaptığı hareketin sebebini sorduğunda, Muhammed Bey: "*Babalarımız senin tahrikin ve kışkırtmaların sonucunda bağlanıp hapse atıldı.*" cevabını verdi. Bunun üzerine Osman Bey, "*Benim bu konuda hiçbir payım yok ve olmadı da. Aksine sizin ileriye görememeniz ve zorbalığınız yüzünden babalarınız cezaya çarptırıldı.*" diyerek hatalarını ifade etti. Bu tartışma arabulucular tarafından tatlıya bağlandı ve herkes kendi yurduna döndü (Tihranî, 1993: 52). Ahmed ve Pir Ali Bey'in hapse atılmasından sonra Kara Yülük Osman Bey, Ak-Koyunluların lideri durumuna yükseldi. Zira bundan sonra Ahmed Bey'in başına neler geldiği belli değildir. Kaynaklarda bir daha adı geçmemektedir. Yalnız onun torunları Ahmediler olarak anılacaklardır (Woods, 1993: 81).

Osman Bey, Timurlular ile ittifakını akrabalık ilişkileri ile kuvvetlendirdi. Bu nedenle kızını Emir Timur'un torunu Ahmed b. Miranşah ile evlendirerek aradaki ilişkileri kuvvetlendirdi. Hatta Diyarbakır taraflarında bulunan Ak-Koyunlu topraklarının Kara-Koyunluların eline geçmesi üzerine Timurlu hükümdarı Şahruh'a mektup göndererek onu batıda Timurlu hâkimiyetinde bulunan topraklarını denetim altına almaya çağırdı. Bu nedenle mektup gönderdi ise de bu mektubun Kara-Koyunluların eline geçmesi üzerine ikinci mektubunu gönderdi (Woods, 1993: 87-88).

4. Kara Yülük Osman Bey'in Diğer Faaliyetleri

Osman Bey'in Ak-Koyunluların lideri konumuna yükselmesi üzerine Muhammed Bey ile Mihmad/Mehmed Bey, kendilerine bağlı olan dört bin hane ile Fırat Nehri sahilini kendilerine kışlak tuttular. Oğuzların Döğer boyunun büyüklerinden Bahadır Bey ile oğlu Yağmur Bey kendilerine bağlı olan bin hane ve diğer boylara bağlı üç bin hane ile Osman Bey'e bağlandılar. Bundan sonra Osman Bey, İbrahim Bey'i Diyarbakır ve Beşiri'de bırakarak diğer oğlu Halil Bey ile birlikte Habur ve Rasulayn'da kışladığı sıralarda, Döğer ve bazı Arap toplulukları Mihmad Bey'i yağmaladılar. Muhammed Bey kendisine bağlı adamlarıyla Palu'ya geldi. Yağmadan kurutulan Bayındırlılar ise çoluk çocuklarla Osman Bey'e katıldı (Tihranî, 1993: 54).

Esasen Ahmed Bey'in oğlu Muhammed Bey, kardeşiyle birlikte amcası Osman Bey'e karşı Döğerlerin Lideri Dımaşk Hoca'dan destek sağlamaya çalıştılar. Osman Bey ise buna karşı Döğerlerden Yağmur Bey ile ilişki kurarak bu tehlikeyi bertaraf etti. Böylece Ahmed Bey'in oğulları Ak-Koyunlu tarihinde fazla bir rol oynamadılar. Buna karşılık Osman Bey ise diğer kardeşi Pir Ali Bey ve oğullarına karşı daha uzlaşmacı, dayanışmacı tavır gösterdi. Zira Pir Ali Bey, Timur tarafından hapisten serbest bırakıldıktan sonra Kiği'ya dönerek burada öldü (1413/15). Yerine oğlu Pilten Bey, Kiği'da babasının yerine geçti. Osman Bey, Pilten Bey'in yetkisini tanıdığı gibi Pir Ali Bey'in kızı Saray Hatun ile evlendi. Bu evlilikten Cihangir ve Uzun Hasan dünyaya gelmiştir (Woods, 1993: 83-84).

Kara Yülük Osman Bey, kışı geçirdikten sonra ordusunu düzene sokarak Mardin Kalesi'ni ikinci defa kuşattı. Fakat burayı ele geçiremeyince Savur Kalesi'ne yönelerek burayı ele geçirdi (Tihranî, 1993: 55; Rumlu, 1931: 12). Bundan sonra Osman Bey üçüncü defa Mardin'i kuşatmak için hareket etti. Mardin meliki, gönderdiği elçisiyle Ak-Koyunlu beyine karşı Suriye, Halep, Şam, Hama, Humus ve Trablus gibi yerlerden Divriği ve Malatya civarına kadar bölgeleri elinde bulunduran Sultan Çekim'den yardım istedi (Rumlu, 1931: 27). Bu haber üzerine Sultan Çekim, Mardin melikine yardıma karar vererek ordusunu gönderdi (Tihranî, 1993: 59-60). Tihranî, Sultan Çekim'in Osman Bey'e karşı ordu çıkarmasının başka bir sebebinden de bahsetmektedir. Bu da İnallu ve Bayat boylarından bir topluluğun kaçarak Ak-Koyunlu beyine katılmış olmalarıdır. Zira Sultan Çekim, Osman Bey'den onları kendisine teslim etmesini istedi ise de bu isteği kabul edilmemiştir

(Tihranî, 1993: 60). Nihayet Sultan Çekim, ordusu ile Mardin melikinin yardımına gelerek Mardin yakınlarında bulunan ve Cusek²⁰ olarak anılan Harezm'e geldi. Buradan da Karacadağ eteklerine geldi ise de yakın adamlarının isteği üzerine Diyarbakır'ın güneyinde Rum kapısı ile Mardin Kapı arasında bulunan ve şehrin yazlığı sayılan Ali Pınarı tarafına geldi (Tihranî, 1993: 63).

Müttefik ordunun gücü ile kıyaslandığı zaman Ak-Koyunlu ordusu daha zayıf bir durumda idi. İki ordu birbirinin karşısında saf tutunca Osman Bey, sol cenahta görevlendirdiği oğlu İbrahim Bey'i yanına çağırırdı. İbrahim Bey, babasının yanına gittiği bir sırada Sultan Çekim tarafından yolu kesilerek öldürüldü. Bu durumu öğrenen Osman Bey atını sultanın üzerine sürerek attığı ok ile Sultan Çekim'i öldürdü. Mardin meliki ve diğer askerler, sultanın öldüğünü görünce savaşmadan kaçmaya başladılar. Ak-Koyunlu beyi, kaçanların arkasından giderek, onları bozguna uğratarak Mardin meliki ile adamlarından birkaçını öldürdü. Ardından da Mardin'i kuşatmaya başladı. Fakat Mardin halkı Melik İsa'nın damadını kendilerine emir seçerek direnmeye başladıklarından dolayı kaleyi ele geçiremedi (Tihranî, 1993: 63-65; Rumlu, 1931: 28-31). Buradan Diyarbakır'a dönen Osman Bey, burayı İbrahim Bey'in yedi yaşındaki oğlu İskender Bey'e verdi (Tihranî, 1993: 66).

Osman Bey, yanına aldığı -Döğer boyunun beylerinden birisi olan- Yağmur Bey ile birlikte Urfa üzerine hareket etti. Kısa bir kuşatmadan sonra burayı ele geçirerek Yağmur Bey'in idaresine bıraktı (Rumlu 1931: 31). Woods, Osman Bey'in Sultan Çekim'in kesik başını Kahire Sultanı Farac'a gönderdiğini, bundan çok memnun olan Kahire sultanının, Osman Bey'e "*Suriye ve Anadolu'nun göçer nüfusunun en gözü kara unsuru*" unvanı ile Urfa'yı verdiğini belirtmektedir (Woods, 1993: 86).

Kara-Koyunluların Eleşkirt Muharebesi'nde mağlup olmaları üzerine, Osman Bey fırsatı kaçırmayarak ordusuyla daha önce birkaç kez kuşatıp da alamadığı Mardin üzerine hareket etti. Mardin ve çevresini yağmalayarak, Erzincan taraflarına yönelerek burada da yağmada bulundu. Ak-Koyunlu hükümdarı Erzincan havalisinde bulunduğu sırada Trabzon hükümdarı, Osman Bey'in kuşatmasına yardım etti. Osman Bey'in diğer oğlu Yakup Bey de Kemah'tan gelerek babasının hizmetine girdi. Ak-Koyunlu hükümdarı kaleyi ele geçiremedi ise de Erzincan havalisini hâkimiyet altına alarak yakınlarına verdi. Yakup Bey'e bu hizmetinden dolayı Şarkikarahisar verildi. Tercanat'ı²¹ yeğeni Musa Bey'e, Akşehir'i İnak Hasan'a, Bayburt'u kardeşinin

²⁰ Mardin'e bağlı Kızıltepe'nin 8 km kuzeydoğusunda, Mardin'in güneybatısında, Zerkan Suyu kıyısında bulunmaktadır. Şimdi bir köydür. Artuklu hükümdarları Harezm'de eskiden beri köşktir ve hayır müesseseleri yaptırmışlardır. Bk. Ebu Bekr Tihranî; Kitab-ı Diyarbekriyye, s. 61, n. 1.

²¹ Kaynaklarda Aşağı ve Yukarı Tercan şeklinde isimlendirmelere rastlanmaktadır. Tercan-ı Ulyâ ve Tercan-ı Süflâ diğer karşılıklardır. Bu isimler Karasu - Tuzla Çayı'na göre ele alınmalıdır. Saltuklular ve Mengücekliler zamanında şimdi kullanılan Tercan adı ortaya çıkmıştır. Diyarbekriyye'de kullanılan "Tercanat" kelimesi kullanıldığı gibi bazen de Tercaneyn kelimesi iki Tercan'a karşılık olarak kullanılmıştır. Bk. Enver Konukçu; "Tercan Tarihi", Cumhuriyetin 75. Yılında Tercan, Ankara, 1998, s. 30.

oğlu Kutlu Bey'e verdi (Tihranî, 1993: 90; Rumlu, 1931: 134-135). Woods, Tercan ve Bayburt'un Ahmed Bey ve Pir Ali Bey'in oğullarına verilmesini aşiret dayanışması olarak değerlendirmektedir (Woods, 1993: 91).

Osman Bey, Erzincan'ı kuşattığı sıralarda daha önce Urfa'yı elinden aldığı Döğer boyundan Yağmur Bey, Musul'a giderek Kara-Koyunlulardan yardım istedi. Nihayet topladığı askerlerle Urfa üzerine hareket ederek burayı yağmaladı. Bu haberi alan Osman Bey, Ergani taraflarına giderek ordusunu topladı. Ardından da Urfa'da bulunan Pir Ali Bey'in oğlu Nur Ali Bey'i Resulayn'a çağırarak için elçi gönderdi. Ak-Koyunlu hükümdarı burada konakladığı zaman Nur Ali Bey de huzura çıktı. Daha sonra da birlikte Yağmur Bey'e saldırarak bozguna uğrattılar. Bu zaferin ardından Osman Bey, Mardin üzerine hareket ederek burayı yeniden yağmaladıktan sonra önce yaylağa gitti. Arkasından da Erzincan üzerine hareket etti (Tihranî, 1993: 91).

Erzincan valisi olan Yar Ali Bey (Emir Mutahharten'in torunu), Kara-Koyunlu İsfahan Bey'e başvurarak şehri teslim edeceği vaadiyle yardıma çağırıldı. İsfahan Bey, ordusunu alarak Erzincan'a hareket etti. Bu arada Osman Bey de Kemah Boğazı ile Erzincan önlerine indi. İsfahan Bey Erzincan önlerine gelince Yar Ali Bey sözünü tutmayarak şehri teslim etmedi. Bunun üzerine Kara-Koyunlu beyi geri döndü. Erzincan'ı kuşatma altına alan Osman Bey burayı ele geçirdi. Bu arada oğlu Ali Bey'e Urfa'yı vererek vali olarak atadı (1421) (Tihranî, 1993: 92; Andreasyan, 1975: 104-105).

Güneydoğu Anadolu'da fetihlerini devam ettiren Osman Bey, Çemişgezek üzerine hareket ederek burayı ele geçirdi. Bu bölgeyi de 1415'ten itibaren Urfa'da valilik yapan yeğeni Nur Ali Bey'e verdi. Böylece Suriye üzerine uzanan yollar üzerindeki denetimini yoğunlaştırdı (Tihranî, 1993: 93; Woods, 1993: 91). Diyarbakır bölgesindeki birkaç kaleyi de ele geçiren Osman Bey, Erzincan yakınlarında bulunan Urumsaray Yaylağı'na çıktı (Tihranî, 1993: 94).

Osman Bey'in oğulları Habil, Muhammed, Murad ve Mahmud beyler Fırat'ı geçerek şam vilayetine girdiler. Behinsi, Göksu ve Hısn-ı Mansur'u yağmaladılar. Ali Bey, onların üzerine gitti. Yağmalanmış malları onlardan alarak sahiplerine verdi. Bunun üzerine kardeşleri, onu ulu babalarına şikâyet ettiler. Osman Bey, bu hadise üzerine oğlu Ali Bey'e sert bir mesaj yolladı. Ali Bey, verdiği cevabında: "*Urfa, şam vilayetine bağlı olduğu için oranın yönetimini bana bıraktınız. Eğer şam ve Mısır ordusu saldırır da ben savaşa ve vuruşmaya kalkarsam başım yok olmakla karşı karşıya kalır. Eğer kaçarım haysiyetim kırılır. Çaresiz oraların halkıyla iyi geçinmek gerekir.*" dedi. Osman Bey, ona tekrar, "*Senin kalbine şamlıların korkusu ve dehşeti düşmüş. Eğer sen Urfa'yı bırakırsan ben orayı koruyabilirim.*" haberini gönderdi. Böylece Ali Bey, Urfa'yı bırakıp oradan ayrıldı. Osman Bey, oranın yönetimini Habil Bey'e bıraktı (Tihranî, 1993: 100).

Urfa'dan babasının huzuruna gelen Ali Bey, Diyarbakır'ın kendisine verilmesi yolunda girişimlerde bulundu. Bilindiği üzere şehir, İbrahim Bey'in oğlu İskender Bey'e tahsis edilmişti. Nihayet Ali Bey, kardeşi Yakup Bey'in desteği ile buranın yönetimini babasından istedi. Bu istek Osman Bey'e iletildiği zaman Osman Bey, hiddetlenerek sert bir şekilde, "*Diyarbakır bana ait değildir. Emir Timur, hizmetinin karşılığı olarak kardeşinize ikta olarak verdi. Şimdi orası, onun oğlu İskender'e aittir.*" diye cevap verdi.

Yakup Bey ve Ali Bey'in babaları ile aralarının açılması üzerine Yakup Bey saklanırken Ali Bey de emirleri ve nökerleri ile birlikte Rum'a gitmek için hareket etti. Harput havalisine varınca etrafındaki adamları nasihat ve uyarılarla onu Rum'a gitmekten alıkoymaya çalıştıktan başka Harput'un ele geçirilmesi hususunda teşvik ettiler. Ali Bey, emirlerin ve nökerlerin ricasını kabul edip Harput'u kuşattı. Bu durumu babasına arz edince Osman Bey, bu duruma sevinerek yeğenleri Nur Ali Bey, Yar Ali Bey ve Kılıç Arslan Bey'i, Gölcük²² Emiri Şeyh Muhammed oğlu Devletşah Bey'i Ali Bey'e yardıma gönderdiler. Harput Valisi Süleyman Bey, durumunun kötüye gittiğini gördüğünden dolayı Dulkadir Nasıreddin'e haber göndererek yardım istediysede de yardım almaya muktedir olamadı. Ardından da Mısır sultanından yardım istemeye karar verdi. Bu yardım isteği üzerine Memlûk Sultanı Eşref, Emir-i Bozorg Tanrıvermiş'i ordu ile Ak-Koyunlular üzerine gönderdi (Tihranî, 1993: 101-102).

Aynı yıl Osman Bey, Tarmuh²³ ve Huyuk²⁴,ta yaylağa çıktıktan sonra Diyarbakır'da kışladı. Mısır ordusu da bu sırada Halep'e vardı. Osman Bey, bir taraftan Ali Bey'e kuşatmayı kaldırmaması için haber gönderirken diğer taraftan da yardım için Harput tarafına hareket etti. Ali Bey ise Memlûk ordusunun geliş haberinin kaleye ulaşmaması için yolları kesti. Bu sırada Harput valisi, atılan bir ok ile yaralandı ve birkaç gün sonra hayatını kaybetti. Kale halkı, onun ölümünden sonra bir süre daha kuşatmaya direndiyse de sıkıntıya düştüğünden dolayı kaleyi teslim etmeye razı oldu. Bunun üzerine Osman Bey'in büyük hanımı Selçuk Hatun, Süleyman Bey'in nökerlerine iltifatta bulunarak onlardan kaleyi satmalarını istedi. Satış karşılığında Osman Bey onlara attan, katırdan, deveden, cübbeden, zırhtan, kumaştan, küçükbaş hayvandan ve maldan çok miktarda verdi. Ali Bey de o mallara ilavede bulundu. Böylece kaleyi teslim aldılar. Ali Bey, Harput'un idaresine tayin edildi (Tihranî, 1993: 103-104).

Bundan sonra Osman Bey yaylağa gitti. Mısır/Memlûk ordusu ise Harput'un ele geçirildiğini haber alınca Habil Bey'in üzerine hareket etti. Çünkü Habil Bey, Şam taraflarına ordu göndererek burada yağmada

²² Elazığ'a bağlı ve Hazar Gölü'nün güney kıyısındaki Gölcük köyü olmalı. Bk. Ebu Bekr Tihranî; Kitab-ı Diyarbekriyye, s. 102, n. 2

²³ Bu yaylağın Murat Suyu ile Tercan Ovası arasında veya Erzincan'ın güneydoğusunda olduğu anlaşılıyor. Bk. Ebu Bekr Tihranî; Kitab-ı Diyarbekriyye, s. 103, n. 1

²⁴ Burası Tercan Ovası'nda, Karasu kıyısında bir yer olabilir. Bk. Ebu Bekr Tihranî; Kitab-ı Diyarbekriyye, s. 103, n. 2

bulunmuştu. Tanrıvermiş'in komutasında Urfa'ya ilerleyerek Birecik'e vardılar. Burada kurdukları köprü ile Fırat'ı geçip Urfa Kalesi'ne yöneldiler. Urfa'yı elinde bulunduran Habil Bey, kaleden inerek savaşa hazırlandı. Ancak yapılan savaşta Habil Bey mağlup olduktan sonra tekrar kaleye sığındı (Rumlu, 1931: 137). Bu sıralarda Urum Saray²⁵ Yaylağı'nda bulunan Osman Bey, bu kötü haber üzerine emirlerini ve Nur Ali Bey'i de yanına alarak Noh Çimen mevkisine iki fersah uzağında bir yere vardılar. Memlûk ordusu, Ak-Koyunlu hükümdarının geldiğini haber alınca kuşatmayı şiddetlendirdi. Halkın kötü duruma düştüğünü gören Habil Bey, Memlûk emirleriyle görüşme teklifinde bulundu. Yapılan görüşmelerde barış sağlandıktan sonra kaleden dışarı çıktı (Rumlu, 1931: 137; Tihranî, 1993: 106). Ancak Memlûk emirleri, Habil Bey, kaleden çıktığı zaman gizlice yakalanmasına karar verdiler. Nihayet o, kaleden çıktığı zaman yakalanarak Mısır'a götürüldü (1429).²⁶ Bu durumdan haberi olan Osman Bey, Nur Ali Bey'i Urfa'ya sahip çıkması için gönderdi (Tihranî, 1993: 104-106).

Oğlu Habil'in Mısır'da öldüğünü duyan Osman Bey, Memlûklar üzerine harekâtını yoğunlaştırdı. 1430'dan 1432'ye kadar Memlûk sınırına sürekli Ak-Koyunlu akınları 1432'de Mardin'in Kara-Koyunlu valisinin elinden alınışı, nihayet kararsız Memlûk sultanını harekete geçirdi. 1433'te bizzat Sultan Barsbay komutasında Ak-Koyunluların başkenti Diyarbakır'a bir sefer düzenlendi. 22 Mayıs'ta Urfa'yı ele geçiren Memlûklar, bir hafta sonra da Osman Bey'in oğlu Murad yönetimindeki Diyarbakır'ı kuşatarak top ateşine tuttular. Memlûk ilerlemesini durdurmak için başkent yakınlarındaki ovalara akın ettikten sonra, Osman Bey, Memlûk bombardımanına karşı Ergani Kalesi'ne çekildi. Diyarbakır'ı savunanlar yaklaşık olarak altı hafta direndikten sonra, Memlûkların uğradıkları ağır kayıplar, yüksek rütbeli Mısır ve Suriyeli subayların isyan edecekleri söylentileri birleşince Memlûk ablukası vakitsizce sona erdi (Woods, 1993: 94).

Kara Yülük Osman Bey'in vefatından sonra Ahmed Bey'in oğlu Kılıç Arslan Bey, Kutlu Bey ve Hüseyin Bey, Ak-Koyunlu hükümdarlığı için büyük bir mücadeleye başladılar. Erzurum'dan kaçan bu şehzadelere Ak-Koyunlulardan hiç kimse itaat etmedi. Kutlu Bey kendi bölgesi olan Bayburt'a, Kılıç Arslan da Palu'ya gitti. Ali Bey, Muhammed Bey ve Mahmud Bey savaş alanından kaçan Ak-Koyunlularla ulusa²⁷ hareket ettiler. Onlar ulusa varmadan önce Cihangir Mirza, Ali Bey'in askerleri ile birlikte Tercan'da Emirzade Ali Bey'e kavuştu (Tihranî, 1993: 115).

Her şeye rağmen 1403'te Diyarbakır'a gelen Kara Yülük Osman Bey, ağabeylerine bağlı diğer Bayındırlı cemaatlerini de idaresi altında topladı. Böylece meydana getirdiği "Ulus" sayesinde kısa sürede Doğu Anadolu,

²⁵ Bayındırlıların önemli yaylak merkezlerinden birisidir ve Erzincan'ın kuzeyinde bulunmaktadır. Şimdiki adı Mecidiye'dir. Ak-Koyunluların büyük atası Tur Ali Bey'in mezarı buradadır.

²⁶ Memlûklar, Urfa'yı korkunç bir şekilde yağmalamıştır. Habil Bey ise Mısır'da hapiste iken 1430'da vebadan ölmüştür. Bk. Ebu Bekr Tihranî; Kitab-ı Diyarbekriyye, s. 106, n. 4

²⁷ Ulus olarak Bayındırlılardan bahsedilmektedir.

Azerbaycan, Batı ve Orta İnan ile birlikte bugünkü Irak ve Suriye'nin kuzey kesimlerini içine alan sahada "cihangirlik davasını guden bryuk bir imparatorluk" hâline gelecek olan devleti tesis etti. O, yalnız dñneminin değil bryutn tarih boyunca yetişen en řeci ve en savaşçı kişilerden birisidir (Cñhe, 1997:126). O, yaşadığı sryre içerisinde Osmanlılara karşı daima olyly davyrandı (Konukçu, 1998: 38).

Ali Bey, bryuk bir ihtişamla ulusa vardı. Fakat o, babasının başına gelenlerden habersizdi. Ulusa vardığı zaman babasının olym haberi yayıldı. Sonra bryutn ulus toplanarak ona itaat ettiler. Onun emirliği konusunda birbirleriyle anlaşmaya ve ittifaka vardılar. Ali Bey, Osman Bey tarafından daha once veliht tayin edildiğinden dolayı ulusun yñneticileri ona itaat edip boyun eğdiler. Ali Bey, ynlly oğlu Cihangir Mirza'yı ulusta vekil bırakarak ordusu ile birlikte Muhammed Cuki'nin yanına gitti. Erzincan'da onunla goryştly. Ali Bey'in kardeşleri Muhammed Bey ile Mahmud Beyler de Ergani'ye gittiler (Tihranî, 1993: 115-116). Muhammed Cuki, Erzincan'ın yñnetimini Kara Yyllyk Osman Bey'in oğlu Yakup Bey'e bırakırken Ak-Koyunlu ulusunun saltanatını da yine Osman'ın oğlu Ali Bey'e bıraktı (Rumlu, 1931: 217).

İlanlıların yıkılmasından sonra Doğu Anadolu onemli tarihî hadiselere sahne oldu. Once Kara-Koyunlular, onları takiben de Ak-Koyunlular bu blylgede Diyarbakır merkez olmak yzere bryuk bir devlet kurdular. Bu devletin temellerini atan, Kara Yyllyk Osman Bey olmuştur. Kardeřleri ile arasının açılmasından sonra yanına gidip ittifak yaptığı ve yardımını gorydyyęy Sivas Hlykymdarı Kadı Burhaneddin'i oldyryerek bryuk bir rakipten kurtuldu. Ancak Bayındırlıların bu dñnemdeki en bryuk rakibi Kara-Koyunlulardı. Osman Bey, Kara-Koyunlu hlykymdarı Kara Yusuf ile mcyadelede bulundu. O, bu rakip Tlyrkmen devletinin bryutn engellemelerine rağmen Diyarbakır ve Erzincan yñrelerini elinde bulundurmayı başardı. Bu mcyadele devam ederken Anadolu yzere seferler yapan Emir Timur'un Anadolu'da gorylmesi blylgedeki mcyadeleyi farklı bir noktaya taşıdı. yñkly blylgedeki hlykymdarlar, Emir Timur'un gelmesiyle yeni ittifaklar geliştirdiler. Kara-Koyunlu ve Calayirli hlykymdarları Osmanlı Sultanı Yıldırım Bayezıd ile ittifak kurarken, Ak-Koyunlu ve Erzincan hlykymdarları Emir Timur ile ittifak kurdu. Blyylece Bayındırlı hlykymdarı yerini kuvvetlendirdikten başka onun blylgedeki gyvenilir mlyttefiki oldu.

Kaynaklar

Aziz b. Erdeşir-i Esterâbadî; Bezmu Rezm, Yay. Kilisli Rifat, İstanbul, 1928.

ANDREASYAN, Hrand; "XIV ve XV. Yüzyıl Türk Tarihine Ait Ufak Kronolojiler ve Kolofonlar", İstanbul Üniversitesi Tarih Enstitüsü Dergisi, S 3, İstanbul, 1975.

Ebu Bekr Tihranî; Kitab-ı Diyarbekriyye, Yay. Haz. Necati LUGAL, Faruk SÜMER, Ankara, 1993.

Hasan Rumlu; Ahsenü't-Tevârih, Neşr. C.N. Seddon, Baroda, 1931.

Kemalpaşazade; Tevârih-i Al-i Osman, VII, Ankara, 1957.

Nizamüddin Şamî; Zafernâme, Çev. Necati LUGAL, Ankara, 1987.

AKA, İsmail; Timur ve Devleti, Ankara, 1991.

CÖHÇE, Salim; "Otlukbeli Savaşı'na Kadar Ak-Koyunlular", Anadolu Birliğinin Sağlanmasında Otlukbeli Savaşı'nın Yeri ve Önemi, Haz. Enver KONUKÇU, Ankara, 1997.

KONUKÇU, Enver, "Tercan Tarihi", Cumhuriyetin 75. Yılında Tercan, Ankara, 1998.

KONUKÇU, Enver, Selçuklulardan Cumhuriyete Erzurum, Ankara, 1993.

KONUKÇU, Enver, Otlukbeli Meydan Savaşı (11 Ağustos 1473), Ankara, 1998.

KONUKÇU, Enver, Kara ve Ak-Koyunlular Yurdunda, İstanbul, 1993.

SÜMER, Faruk, "Azerbaycan'ın Türkleşmesi", Belleten, XXI/83, Ankara, 1957.

SÜMER, Faruk, Kara-Koyunlular, Ankara, 1984.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, Anadolu Beylikleri ve Ak-Koyunlu ve Karakoyunlu Devletleri, Ankara, 1988.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, "Sivas ve Kayseri Hükümdarı Kadı Burhaneddin Ahmed", Belleten, XXXII/125–128, Ankara, 1968.

WOODS, John E., 300 Yıllık Türk İmparatorluğu Ak-Koyunlular, Çev. Sibel ÖZBUDUN, İstanbul, 1993.

YÜCEL, Yaşar, Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar II, Ankara, 1991.

YİNANÇ, M. Halil, "Erzurum", İslam Ansiklopedisi, (MEB) IV, İstanbul, 1956.